

GAZNELİLERİN HİNDİSTAN SEFERLERİ

M. Hanefi PALABIYIK (*)

Özet

Gazneli Mahmud'un, selef ve halefleriyle birlikte Hindistan'a yaptığı seferler, ortaçağ İslam devletlerinin ve bunu örnek alan Müslüman Türk devletlerinin geleneğidir. Bu gelenek fetih, cihad veya i'lâ-yı kelimetullâh adlarını almaktadır. Diğer yandan bu tür faaliyetler, sadece Müslümanlara mahsus da değildir; gayr-i müslim tüm ortaçağ devletlerinde de görülmektedir.

Gazneliler ve bilhassa Sultan Mahmud, Hindistan'a yaptıkları bu seferlerle tanınmış hatta özdeşleşmiştir. Bu seferler sadece Hindular üzerine değil, bölgede faaliyet sürdüren Müslüman vali ve hükümdarlar üzerine de yapılmıştır. Askerî görünümüne bu faaliyetler, bir yandan İslamiyet'in bölgeye yerleşmesini sağlarken, diğer yandan da Türklere yeni yurtlar açılmasını da sağlamıştır. Bunu, Gaznelileri örnek alarak faaliyetlerini Hindistan'da sürdüren sonraki Türk devletlerinde görmekteyiz. Bunun temel sebebi de, Gaznelilerin yürüttüğü askerî, siyasî, dinî ve kültürel faaliyetlerin, sonuçlarını daha sonra vermesidir.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler, Hindistan, cihad, Türkler, Türk devletleri, Hindistan seferleri

The Expeditions of the Ghaznavids to India

Abstract

The expeditions of Mahmud of Ghaznavid, his successors and predecessor to India are a tradition of medieval Islamic states. This tradition is named "conquest", "jihad" (holy war), "i'lâyı kalimatullah". On the other hand, these kinds of activities aren't only peculiar to Muslims, but also to all medieval states.

The Ghaznavids and specially Prince Mahmud are known with the expeditions to India. These expeditions attack not only Hindus but also Muslim governor and local Muslim princes. This military expedition both has placed Islam in India and has assured new homelands for the Turkish. We have seen this result in other Muslim-Indian dynasties later. The main reason of this case is also military, political, religious and cultural activities of Ghaznavids whose results have been seen later.

Key Words: Ghaznavids, India, Holy war (Jihad), Turks (Turkishs), Turkish Dynasties, the expeditions to India

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi.
(e-posta: hanefim@atauni.edu.tr, hanefim@yahoo.com)

Giriş

Gaznelilerin Hindistan macerasını, önce Afganistan ve Pakistan'da daha sonra da Hindistan'da takip etmenin uygun olduğunu düşünmekteyiz. Burada, Afganistan ve Hindistan ifadelerini sadece coğrafi bölge olarak kullandığımızı ve olayları değerlendirirken, temel olarak Gazneliler dönemini yani ortaçağın geleneklerini esas almaya çalışacağımızı belirtmek istiyoruz. Bu durumda, Afganistan coğrafyasının çok büyük bir kısmının da Hindistan yarımadasına dâhil olduğunu ve bu şekildeki bir kabulü de doğru bulmaktayız¹, çünkü Afganistan ve kuzey Hindistan, tarihte İran'a veya Hindistan'a hakim olan devletlerin yönetiminde el değiştirmiş görünmektedir. Gazneliler devri de bunun tipik bir örneğidir.

Gaznelilerin hüküm sürdüğü bölge, günümüzde, İran, Afganistan, Pakistan ve Hindistan devletlerinin sınırları içerisinde. Dolayısıyla biz, sadece coğrafi taksimatı esas almak ve genel olarak, (ortaçağda olduğu gibi) 'doğu İran' ve 'kuzey Hindistan' tabirlerini kullanmak durumundayız. Bölge için Afganlılardan dolayı 'Afganistan', Hintlilerden dolayı 'Hindustan' tabirlerinin kullanımını göz ardı etmemekle beraber, bunun da yine bir coğrafi kullanıma karşılık geldiğine dikkat çekmek istiyoruz. Çünkü doğu İran'dan Hindistan yarımadasının ortalarına kadarki bölgede bugün bile yaşayan çok sayıda ki Türk nüfusunun varlığı², ortaçağdaki yapının hâlen daha korunduğunu göstermektedir.

Aşağıda Gaznelilerin, coğrafya olarak Hindistan'a dâhil edilen Afganistan ve Pakistan ile kuzey Hindistan'daki faaliyetlerine temas edeceğiz.

Evvla bu konuda ülkemizde yapılmış birkaç akademik çalışmadan bahsetmek istiyoruz. Bunlardan en önemlisi Neslihan Durak'ın doktora çalışmasıdır³. Bu çalışmasında Durak, Hindistan'a yapılan Türk seferlerini XI. yüzyıla başlatmaktadır. O, bu seferlerdeki asıl maksadın kalıcılık ve yurt tutmak olduğunu, ancak bu hedefin, 1192 tarihinde yapılan Tarain savaşıyla gerçekleştirildiğini söylemektedir⁴. Yazara göre, her ne kadar Araplar ve İranlılar Hindistan yarımadasına İslam'ı yaymak için seferler düzenlemişlerse de, İslam'ın Hindistan'da asıl kalıcılığı Türklerle başlamıştır⁵. Tabii bu kalıcılığın başlangıcını sağlayanların Gazneliler olmasından dolayı Durak, çalışmasının ilk bölümünü, Gaznelilerin Hindistan seferlerine tahsis etmiştir⁶.

Bu konuda yapılmış bir başka çalışma da Recep Uslu'ya ait olup⁷, başlangıçtan 240/854 yılına yani Halife Mütevekkil'e kadar Sind bölgesine yapılan fetihleri ve İslamlaştırma hareketlerini inceleyen yazar, konularını az da olsa ticaret ve kültürel faaliyet-

1) Tıpkı Mısır-Suriye ortaçağı gibi.

2) Tarihi Türk devletlerinin bakiyesi olarak, bugün Afganistan'da yaşayan, Türklüklerini koruyan ve çeşitli Türk şivelerini konuşan Türk kavimleri ile, Afganlaşmış veya Tacikleşmiş Türk kavimleri hakkında bkz. Kıyameddin Barlas, "Afganistan Tarihinde Türkler", Prof. Dr. Mehmet Saray'a Armağan Türk Dünyasına Bakışlar, haz.: Halil Bal-Muhammed Erat, İstanbul, 2003, 161-178; Saray, 21-26.

3) Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yay., Ankara, 2000.

4) Bkz. Durak, 9, 72-75.

5) Bkz. Durak, 8-9.

6) Bkz. Durak, 13-64.

lere temas etmek suretiyle de işlemeye çalışmıştır. Uslu, aynı konuyu, Gaznelilerin Afganistan'daki faaliyetlerini de konu edindiği bir makalesinde⁸ devam ettirmiştir.

Konuyla ilgili diğer bir çalışma da Ahmad Jawid Noorulhak'ın tezidir⁹. Müslümanların ilk Afganistan seferlerinden Gaznelilerin sonuna kadar Afganistan'da yürüttükleri İslamlaştırma faaliyetlerini konu edinen yazar, ülkenin bilhassa Gazneliler zamanındaki İslamlaştırılmasının öneminden bahsettiği bölüm, çalışmanın son kısmında yer almaktadır.

Bölge hakkında yapılan diğer çalışmalar, burada hüküm süren hanedanlar hakkındadır. Hasan Kurt'un Buhara ve Tahirîler hakkındaki kitapları¹⁰ ve Aydın Usta'nın görme imkânı bulamadığımız çalışmaları ile Samaniler hakkında yapılan diğer tez çalışmaları¹¹ da burada hatırlanabilir.

Y. Hikmet Bayur'un eseri yanında¹², bütün bu çalışmalara rehberlik ve kaynaklık eden eserlerin Erdoğan Merçil'e ait olduğunu da hatırlatmak istiyoruz. Hatta onun Gaznelilerin Hindistan seferleri hakkında müstakil bir makalesi de vardır¹³.

Hindistan'da İslamiyet

Gazneliler'in tarih sahnesine çıktıkları bölge Horasan, Fus, Nişabur, Nesa, Herat, Merv ve Belh civarlarıdır. Bu bölgelere İslâmî tebliğin ilk olarak dört Halife zamanında geldiği, İran'ın tamamının bu dönemde İslâmı aldığı ve Emevîler döneminde bu faaliyetin daha da yayılarak Maverâünnehir ötesine ulaştığı malumdur. Ancak daha sonraki dönemlerde ötelere ulaşan fetihlere aynı şekilde devam edilemediği gibi, fethedilen her yerde de tam bir hâkimiyet sağlanamamıştır. Hemedân, Kazvîn, Rey, Azerbaycân, Merv, Belh ve Nişâbü'r dahil bütün Horasan (21/641-22/642) ile Kirmân, Mekrân ve Sîstân Halife Ömer zamanında fethedilmiştir (23/643)¹⁴. Halife Osman zamanında seferlere devam edilmiş (39/659)¹⁵, Afganistan ve Pencap 44/664 yılında fethedilmiştir¹⁶. Daha sonra akınlar biraz kuzeye yönelerek, 87/705-97/715 yılları arasında, Buhara, Semer-

7) Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri (15-240/636-854)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990, Recep Uslu'nun temin etme imkânı bulamadığımız bir başka çalışması da vardır: *Horasan Tarihi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniv., Bursa 1997.

8) Recep Uslu, "İslâm Orduları Tarafından Fethinden Selçuklular'a Kadar Afganistan", *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, Yayına haz.: Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı Yay. İstanbul, 2002, 1-26.

9) Ahmad Jawid Noorulhak, *İlk Fetihlerinden Gaznelilerin Son Dönemine Kadar Afganistan'ın İslamlaşma Süreci*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2005.

10) Hasan Kurt, *Orta Asya'nın İslamlaşma Süreci (Buhârâ Örneği)*, Fecr Yay., Ankara, 1998 ve *Türk-İslam Dönemine Geçişte Tahiroğulları*, Araştırma Yay., Ankara, 2002.

11) Bkz. <http://tez.yok.gov.tr/YokTezSrv?OPER=MAINPAGE&PAGE=X>. (Samaniler) 04.09.2007.

12) Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi I-III*, 2. Bsk., TTK Yay., Ankara, 1987.

13) Erdoğan Merçil, "Gazneliler'in Hindistan Siyaseti", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, *İÜEF Tarih Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1991, 547-61; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK. Yay., Ankara, 1989.

14) Bkz. Yılmaz Öztuna, *İslâm Devletleri Devletler ve Hanedanlar I*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1989, I, 77.

15) Bkz. Öztuna, I, 80; Uslu, "İslâm Orduları...", 1-3.

16) Bkz. Öztuna, I, 105.

kand, Fergana dahil bütün Maverâünnehr, Kaşgar ile bazı Afgan ve Hint şehirleri fethe- dilip Multan içlerine kadar girilmiştir¹⁷.

Fetih yılından (22/642) itibaren valilerle idare olunan Horasan eyaleti, önce Tâhirî- ler (206/821-261/875), sonra Saffârîler (253/867-906/1500) ve daha sonra da Sâmânî- ler'in idareleri altında yönetilmiştir¹⁸. Sind (Pakistan), bir ara kısmen Hinduların eline geçtiyse de Karmatîlerin işgaliyle durum değişmiş, Fâtımî 'Azîz'in bir miktar askerle gönderdiği İbn Şeyban, 367/977 yılında Multan'ı alarak, hutbenin Fâtımî Halifesi adına okunmasını sağlamıştır¹⁹.

Seferlerin Sebepleri

Öncelikle tartışma konusu olan bir probleme temas etmek istiyoruz. 'Hindistan se- ferleri' denince akla gelen isim, şüphesiz Sultan Mahmud'dur. Gaznelilerin ve Sultan Mahmud'un, aşağıda ele alacağımız çok sayıdaki bu seferleri sayesinde tanındığını ve tarihe mal olduğunu ve hatta bu seferlerin Gaznelilerle özdeşleştiğini söyleyebiliriz. Bu seferler sayesinde İslamiyet ve Türklük bir daha çıkmamak üzere Hindistan'a girmiş ve sonraki Müslüman hükümdarlar da bu fetihlere dayanarak çalışmış ve Mahmud'u örnek almışlardır²⁰. Sultan Mahmud, bu seferleri neden yapmıştı? Seferleri yapmaktaki gaye ve hedefi neydi, neyi gözetmek istemişti? Cihadı mı, Hindistan'ın servet ve zenginlikle- rini mi? Yoksa Halifenin gözüne girmek mi istiyordu?

Seferleri sonuçlarıyla birlikte değerlendiren M. L. Dames, Mahmud'un Hindis- tan'daki fütuhatının, bir taraftan onun emellerinin fiilen gerçekleşmesi, fakat diğer taraf- tan da Raçputların kahramanlıklarına rağmen, kuzeydoğudan gelen güçlü bir istila ha- reketine Hindistan'ın ne kadar muhafazasız olduğunu göstermesi bakımından mühim ol- duğunu ifade eder. "Aşılmaz dağ silsileleri ile korunmakta olan *böyle bir fâtih*, müsait mevsim ve fırsat bulunca, aralarında hiçbir birlik olmayan ova kabilelerine darbeler in- direbiliyordu."²¹

Öncelikle Mahmud'u yaşadığı dönemin ve kendisi gibi diğer sultanların hükümdar- lık anlayışı, sosyo-politik ve dinî-kültürel ortamıyla değerlendirmek gerekmektedir. Onun yaşadığı devirlerde, aslında tüm saltanat ve devletler, kimlik, adalet, zulüm, istik-

17) Bkz. Jean Souvaget, *İslâm Dünyası Kısa Kronolojisi*, 2. Bsk., Ankara, 1963, 14-5; Öztuna, I, 108; Robert Mantran, *İslâm'ın Yayılış Tarihi (VII-XI. Yüzyıllar)*, çev.: İsmet Kayaoğlu, Ankara, 1981, 110. Ayrıca bkz. T. W. Arnold, *Intişârı İslâm Tarihi*, çev.: Hasan Gündüzler, 2. Bsk., Ankara, 1982, 209-21, 256-96; Zekerîya Kitapçı, *Türkistan'da İslâmiyet ve Türkler*, Konya, 1988, 87; Mevlânâ Şâh Muhammed İsmail Pani Pati, *İslâm Tarihi*, çev.: Ali Genceli, İstanbul, 1992, 614-9.

18) Bkz. Öztuna, I, 160, 706-712. Tahirîler hk. Bkz. Hasan Kurt, *Türk-İslam Dönemine Geçişte Tahiro- ğulları*, Araştırma Yay., Ankara, 2002 ve Samanîler hk. Bkz. Aydın Usta, *Samanîler Devleti'nin Ku- ruluş Devri*, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), İstanbul, 1999; Aydın Usta, *Siyasi ve Kültürel Sa- manîler Devleti Tarihi (943-1005)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2003.

19) Bkz. Bayur, I, 94; T. W. Haig, "Multan", *JA*, VIII, 578; Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Ders- leri*, 3. Bsk., Ankara, 1988, 265-6; Ahmet Ocak, "Karimatlık ve Hindistan'a Yayılması Karşısında Gazneliler", *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları*, Malatya, 2001, sayı: 1, 33-45.

20) Bkz. M. Longworth Dames, "Gazneliler", *JA*, IV, 744, 747.

21) Dames, IV, 744. Ayrıca Bkz. Herman Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, çev.: Müfit Günay, İmge Yay., Ankara, 2001, 172, 238 vd.

rar, güç ve zenginlik bakımından farklılık gösterebilirler de, birbirlerine benzemektedirler. Bu durum, Müslim veya gayr-i müslim devlet ve hanedanlıklar açısından herhangi bir değişiklik arz etmemektedir. Dinlerini yayma açısından, Hıristiyan ve İslam dünyası birbirleriyle aynı pozisyonadadır. Dini yayma veya koruma adına yapılan savaşlar, ister samimi veya ister din alet edilerek olsun, her iki cephede de aynı şekil ve muhtevada cereyan etmekteydi. Birbirleriyle tıpatıp aynı değilse bile, cârî olan vasallık durumu ile imparatorluk-tebaa ilişkisi yakınlık arz etmekteydi. Ortaçağ İslâm dünyasındaki feodal sistemin mahiyeti, menşei ve tekamülü üzerinde müessir olan âmillerin batıdakinden farklı olduğunu²² ihmal etmeksizin, bir takım benzerliklerin bulunduğunu söylememiz mümkündür. Bu durumda Gazneliler hakkında konuşmak, birçok bakımdan, doğudaki veya batıdaki herhangi bir devlet hakkında konuşmak gibidir. Bu hususun göz ardı edilerek İslam devletlerine yöneltilen tenkitler olduğu gibi, diğer bir kısım tenkitlerin de, haksız olarak, çağdaş telakkilerin, ortaçağda aranmasından dolayı yapıldığını müşahade etmekteyiz. İşte bu anlayışlardan biri de ortaçağ İslam devletlerinin “fetih/cihad devleti” olma özelliğinin dikkate alınmamasıdır.

Bir ortaçağ İslam devletinin hükümdarı, ister samimiyetle dini yaymayı düşünerek, ister dini alet ederek, ister ordusunu meşgul etmek gayesiyle, isterse de para ve servet hırsıyla olsun fetihlere girişirdi. Siyasal ve sosyal olaylarda tek sebep aramanın yanlış olduğunu unutmamakla birlikte, genel olarak bilhassa tarihçiler tarafından öne çıkarılan gerekçenin -sultanların böyle bir gerekçesi olmasa bile- “dini yaymak, cihad/i'lâ-yı kelimetullâh” olduğu vurgulanmaktadır. Bu ister sultanların kendi zamanlarındaki yazarlar, tarihçiler ve şairler tarafından vurgulanmış olsun, isterse daha sonrakilere tarafından, fark etmemektedir. Bu o devirde önceki ve sonraki müelliflerden hiçbirine garip de gelmemektedir, çünkü onların dinî-sosyal anlayışları bu durumu tabii görmekteydi. Öyleyse her olayın ‘kendi tarihîliği’ni dikkate almaksızın yapılan değerlendirmeler, indî olmaktan öte, anakronik değerlendirmelerdir.

Ayrıca ortaçağda sultanların hâkimiyet için yaptıkları iç kavgalarda değilse bile, dış seferlerde ‘dini kullandıklarını’ da söylemek mümkündür. Meselenin dinî olmadığı durumlarda bile dinin gündeme getirilmesi ve dini bir endişe yansıtılması da çok görülmüştür. Fakat bu görüntülerin de, toplumda yankı bulması, asker ve sivilin yanında karşılık görmesi, meselenin anlaşılması açısından daha önemlidir ve yukarıda söylediğimizi de desteklemektedir. Çünkü ortaçağ toplumları, seküler olmaktan daha çok ‘dinsel’ toplum özelliği göstermektedirler.

Gazneli Devleti ehl-i sünnet olmakla beraber, Sultan Mahmud, tarihçiler tarafından ‘mutaassıp sünni’ olarak anılmıştır²³. Gazneli Devleti halifeye aşırı bağlılık gösteren ve bu bağlılığının her türlü tezahürünü yerine getiren bir devlet olarak tarih sahnesindeki

22) Bkz. M. Fuad Köprülü, “Ortaçaman Türk-İslâm Feodalizmi”, *Belleten*, 1941, cilt: V, sayı: 19, 319-334. (Bu makale için ayrıca bkz. *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, haz., Orhan Köprülü, İstanbul, 1983, ss. 36-50)

23) Bkz. Köprülü, *a.g.e.*, 22-3; Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, haz., Orhan Köprülü, 2. Bsk., İstanbul, 1986 31; Kulke-Rothermund, 239.

yerini almıştır²⁴. Mesela bunun için halifeden menşur ve unvan istemek için teşebbüsleri²⁵, halifeye gönderdikleri fetihnâmelerde²⁶ kullandıkları ifadeler, yani her yönüyle “halifenin emrine âmâde’ olmaları, Gazneli Devleti ve Sultan Mahmud’un psikolojisinin anlaşılması açısından önemlidir.

Peki Sultan Mahmud’un Hindistan seferlerinin gayesi neydi? Cihad mı, Hindistan’ın servet ve zenginliklerini ele geçirmek mi? Bu seferlerin arkasında ne yatmaktaydı da, o, sadece bu seferleri başlatmakla kalmadı, kendinden sonraki hükümdar ve devletlere de örneklik teşkil etti? Veya o, zaten yapacağı seferleri, sadece Hindistan’a mı kanalize etmek işini üstlendi? Vs.

Gazneliler Devleti, Ortaçağ İslam devletlerinden biri olarak, kendinden önceki ve çağdaşı olan İslam devletlerinin cihad ve fetih politikasını takip eden bir devlettir. Kendinden önceki devletlerden, ‘gayr-i müslimler’e karşı nasıl muamele edileceğine dair bir gelenek ve uluslar arası hukuk devralınmıştır²⁷. Gazneliler de, bu hukuk ve gelenek çerçevesinde hareket ederek ulusal ve uluslar arası politikalarını yürütmüştür.

Bu arada, konumuzla doğrudan ilgili Sultan Mahmud’a mahsus olarak kaynaklarımızda yansıyan özel bir durumdan da bahsetmenin aydınlatıcı olacağını düşünmekteyiz. Buna göre, başarılarından dolayı Sultan Mahmud’a Halife Kadir Billâh’tan, kıymetli ve güzel bir hil’at gelmişti. Hil’atla beraber gönderilen mektupta lakablar da vardı. Sultan hil’atı giydi, tahta oturdu, Horasan ümerâsı ve etraftaki büyükler mecliste saf tuttular, tahtının önünde dikildiler, itaatlerini arz ettiler. Sultan hepsini kabul ve onlara iltifatlar etti, gönüllerini okşadı; her birine ağır hil’atlar vererek bol bahşişlerle ağırladı. Böylece onun padişahlık hükmü gerçekleşti. Sultan bu esnada “her yıl gaza için” Hindistan’a gitmeye nezretti²⁸. Bosworth’a göre alınan unvanlar, Halifenin başlıca dayanağı ve Sünnîliğin gerçek bir savunucusu ve hamisi olarak Sultan Mahmud’un rolünü vurgulamaktadır²⁹. Öyle ki, Orta Çağ İslâm dünyasının çok yönlü faaliyetleri olan efsanevî kahramanı Mahmud’a dinî alanda unutulmaz şöhret bırakan çalışmaları Sünnîlik yolundaki gayretleridir. Onun Hindistan’da İslam’ı yaymak için yaptığı faaliyetler ve seferler, onu halk

24) Bkz. Hanefi Palabiyik, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Ankara, 2002, 70-78.

25) Bkz. Palabiyik, 114-129.

26) Bkz. Palabiyik, 180-182.

27) Sebüktegin’in oğlu Mahmud’a yaptığı vasiyetinde de bu husus görülmektedir: Merçil, “Sebüktegin’in Pend-Nâme’si (Tanıtma, Farsça Metin ve Türkçe Tercümesi)”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, cilt. VI, Cüz: 1-2, 1975, 202-232, 232.

28) Curfâdekânî, Ebû’ş-Şeref Nâsîh b. Zafer b. Sa’d (telif tar. 602/1205). *Tercüme-i Târîh-i Yemînî*, Tahhîh ve Tahşîye: Ali Kavîm, Tehrân, 1334/1915, 138; Gerdîzî, Ebû Sa’îd’Abdu’l-Hayy b. ed-Dehhâk b. Mahmûd (telif tar. 445/1053), *Zeynu’l-Ahbâr*, Tahkik: Abdülhayy Habibi, İrân, 1347/1928, 175; Reşiduddin Fazlullâh (v. 718/1318), *Câmi’u’l-Tevârih* (c. 2. cüz 4), Sa’y ve İhtimam: Ahmed Ateş, Ankara, 1957, 106-7. Ayrıca bkz. Devletşâh, Semerkandî, *Tezkire-i Devletşâh I-II*, çev.: Necatî Lugal, İstanbul, 1990, I, 64-5; Nizâmü’l-Mülk, Hasen b. Ali b. İshâk et-Tûsî (v. 485/1092), *Siyâset-Nâme* (veya *Siyeru’l-Mulûk*), Hazırlayan: M. Altay Köymen, Ankara, 1982, 193-202.

29) Bosworth, Clifford Edmund. “The Titulature of The Early Ghaznavids”, *Oriens*, 1962, XV, 210-33, 217.

yığınları arasında efsanevi bir kahraman derecesine yükseltmiştir. Onun adı bugün bile İslâm kavimlerinin destanlarında yaşamaktadır³⁰.

Dönemin birçok sultanı fetih, gaza ve cihadla uğraşmakla beraber, “nezz etme”³¹ ile ilgili ayrıntıyı sadece bilebildiğimiz kadarıyla Sultan Mahmud hakkında görmekteyiz.

Bu hususta yani Sultan Mahmud’u Hindistan’a yönelten diğer bir olay daha kaynaklarımızda yer almaktadır. O da, Karahanlılarla 416/1025 yılında imzaladığı dostluk anlaşmasıyla Ceyhûn nehrini sınır kabul eden Mahmud’un “kendisi Hint kâfirleriyle, Karahanlılar da daha henüz Müslüman olmamış kâfir Türklerle savaşmak üzere” antlaşma yapmasıdır³².

Neticede bu özel durumların göz önünde bulundurulmasını gerekli görmekte beraber, asıl olarak çağın teamüllerinin dikkate alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Buna göre Sultan Mahmud, Hindistan seferlerinde asıl gaye olarak “cihad”ı gözetmiş³³ ve oraya 17 sefer³⁴ düzenlemiştir. Müslümanlar tarafından Gaznelilerden önce de bu bölgelere seferler düzenlendiği³⁵, fakat kalıcı ve etkili seferlerin Gaznelilerle başladığı malumdur. Sultan Mahmud’dan önce Alptegin’dan Sebüktegin’e kadarki enirlerin Hinduşahillerle olan mücadelesi ve elde edilen başarılar³⁶, sadece Samanilerden kopmak üzere olan emirlerin yurt tutmaya yönelik faaliyetleri olarak kabul edilebilir. Ancak bu geleneği ve örnek-

30) İsmet Parmaksızoğlu, “Gazneliler”, *Türk Ansiklopesi*, MEB Yay., XVII, 195.

31) İslam inanç ve geleneğinde “nezz”, kişinin kendine yüklediği ve sorumluluğunu bizzat yerine getirmesi gerektiği kabul edilen önemli bir vecibedir. İslam hukukuna göre, nezreden kişinin nezrini yerine getirmemesi, kefareti gerektirir. (Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi I-X*, çev.: Ahmet Efe vd., İstanbul, Feza Yay., 1994, IV, 289-305) Önce Hanefî daha sonra da Şafîî mezhebine bağlı olduğunu bildiğimiz Sultan Mahmud için de (Palabıyık, Gazneliler’de İlmî Faaliyetler”, *Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları*, Malatya, 2001, sayı: 1, 52), bu yemininin yerine getirilmesi gerekmektedir.

32) Curfâdekânî, 203-4; Gerdizî, 187-9; Fasîh, Ahmed b. Celaluddin Muhammed Hâfî (telif tar. VII/XI-II. yy. başı). *Mucmel-i Fasîhî I-II*, Tashih: Mahmud Ferruh, Meşhed, 1341/1922, II, 142; Merçil, a.g.e., 32-5.

33) Bu hususta önemli çalışma olarak yukarıda bahsettiğimiz esere bkz.: Merçil, “Gazneliler’in Hindistan Siyaseti”, 547-61. Yazar, batılı bir çok müellifin ismini vermekte, fakat Sultan Mahmud’un Hindistan seferleri ile ilgili en menfi görüşün Yakubovskiy’ye ait olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte Avrupalı müelliflerin hemen hepsi “Hindistan seferlerinin gayesinin mâlî kazanç, ganimet ve haraç elde etmek olduğu” kanaatinde dirler. Merçil’in mezkur makalesinde verdiği Avrupalı müelliflerin isimlerine son zamanlarda Türkçe’ye tercüme edilen, şu eserler de eklenebilir. Marshall G. S. Hudgson, *İslam’ın Serüveni I-II*, red. ve yay. haz.: Metin Karabaşoğlu, İstanbul, 1993, II, 41; Kulke-Rothermund, 238-239.

34) Tüm seferler için Bkz. Curfâdekânî, 155-253; Gerdizî, 177-192; İbnu’l-Esîr, IX, 179-246. Baloch, Sultan Mahmud’un 12 veya 13 sefer yaptığını, bu sayıyı müsteşriklerin abarttığını, Hindistan seferlerinin her yıl değil, zaman zaman yapıldığı ve sadece Hindular üzerine değil, Kusdar, Multan ve Sind gibi Müslüman yöneticilerin üzerine yapıldığını da söyler. N. A. Baloch, “Gazneliler’in Hakimiyeti ve Lahor Krallığı Müessesesi”, çev.: Esin Kahya, *Erdem*, cilt: VII, Sayı: 20, Ocak 1991, 554-555.

35) Bu seferler hk. bkz. Uslu, *Sind’de İslâm Fetihleri*, 25-118; Uslu, “İslâm Orduları Tarafından ...”, 1-17; Noorulhak, 68-84

36) Curfâdekânî, 31-37; Gerdizî, 169; İbnu’l-Esîr, İzzeddin Ebû’l-Hasen Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed b. Abdi’l-Kerim b. Abdi’l-Vahid eş-Şeybânî (v. 630/1233). *el-Kâmil fi’l-Tarih I-XIII*, neşr: Carolus Johanes Tornberg, Beyrut, 1385/1965, VIII, 685-7; Cüzcânî, Ebû’Amr Minhâceddin Osman b. Sirâceddin Muhammed (telif tar. 1260), *Tabakât-ı Nâsırî I-II*, Tashih ve Ta’lik: Abdu’l-Hayy Habîbî, 2. Bsk., Kabil, 1963, I, 226-227; Bayur, I, 128-130; Merçil, a.g.e., 3-9; Durak, 14-18.

liği vazifeye dönüştüren, Sultan Mahmud olmuştur. Çünkü Mahmud'a kadarki emirlerin Hindistan'a yönelik tüm faaliyetleri, Samaniler adına ve onlara bağlılıkla (vasallık) sürdürülmüştür. Hâlbuki Mahmud artık, bağımsız ve doğrudan halifeden yetkili olarak faaliyet ve fetihlerde bulunmaktadır.

Hindistan Seferleri

Burada Sultan Mahmud'un ve haleflerinin Hindistan'a yaptığı seferlerden ve orada ki ilgili icraatlarından kısaca bahsetmek istiyoruz.

Birinci seferini, 390/1000 yılında Kâbil'in doğusunda bulunan Lamgân'a yaparak yemininin gereğini başlatan Sultan, buradan birkaç kaleyi zaptederek zaferle dönmüştür³⁷.

İkinci sefer, Vayhand'a yapılmıştır (391-2/1001-2). Raca Caypal, hazırladığı büyük ordusuna rağmen Gazneli ordusunun karşısında tutunamamış, yakınları ve devletin ileri gelenleriyle birlikte esir edilmiştir. Hatta bu sefer dönüşü Gazne'ye yüklü ganimetler ve fillerle birlikte 500 bin esir götürüldüğünden bahsedilir. Bu seferden sonra Sultan Mahmud "Gazi" lakabını almıştır³⁸.

Üçüncü Hint seferi, 394/1004 yılında Multan'ın doğusundaki Bhâtiya'ya, Becî Rây'a karşı yapılmıştır. Bhâtiya, 120 veya 280 fil ve bol ganimet ele geçirilerek, bölgede mes-cidler yapıp, hocalar bırakılmıştır. Bu durum bölgede kalma düşüncesini göstermektedir. Dönüş tarihinin gecikmesi, yolda birçok sıkıntı ve sel baskınına uğranmasına sebebiyet vermiştir³⁹.

Dördüncü Hint seferi, 396/1006 yılında Multân hakimi Bâtînî Ebu'l- Fütûh Dâvûd 'a karşı yapılmıştır. Ebu'l-Fütûh Dâvûd, Sünnîliğe aykırı olan Karmatî mezhebini ve İslâm birliğini yıkıcı mahiyetteki bâtinî düşünceleri yaymaya çalışıyordu. Bu sefer, üçüncü sefer esnasında sultana ve ordusuna gösterilen kötü muamelenin cezalandırılması için olmakla birlikte, bâtinî olan Davud'a karşı, Ehl-i Sünnet'in hakimiyetini göstermek ve Sünnîliği korumak için de yapılmıştır. Çünkü Sultan Mahmud'un bu fetihlerindeki gayelerinden biri, devrin umumî telâkkileri icabı, putperestlikle mücadele etmek kadar Sünnî akidelere karşı olan dînî davranışları da zararsız hâle getirmektir. Sefer esnasında yolda kendisine karşı koyan ve engel olmaya çalışan Anadpal'la savaşarak galip gelmiştir. Devamlı Sultan, Multan'ı fethetmiş, kaçan Davud yakalamadıysa da, Karmatîler cezalandırılmıştır. Buraya Caypal'ın torunlarından olup, Müslüman olarak Nevâsâ Şâh ismini alan Suhpâl, vali olarak bırakılıp Gazne'ye dönülmüştür⁴⁰.

37) Curfâdekânî, 155-6; Gerdizî, 177; İbnü'l-Esîr, IX, 179-80. Bayur, bu seferi saymakla beraber, ilk sefer olarak kabul etmemektedir: I, 140; Merçil, a.g.e., 17.

38) Curfâdekânî, 156; Gerdizî, 177; İbnü'l-Esîr, IX, 180; Hamdullah-ı Müstevfî, *Târih-i Güzide*, Tahkik: Abdülhüseyn Nevâî, Tehran, 1336-9/1917-1920, 392; Fasîh, II, 107; Bayur, I, 140-141; Merçil, a.g.e., 17.

39) Curfâdekânî, 178-9; Gerdizî, 178; İbnü'l-Esîr, IX, 184; Fasîh, II, 111; Nizâmuddîn-i Ahmed, Hâce (v. 1003/1594), *Tabakât-ı Ekberî I-II* (veya *Tabakât-ı Ekber-Şâhî, Tabakât-ı Nizâmî*), tashih: M. A. I. C. S., Calcutta, 1927, I, 9; Bayur, I, 141; Merçil, a.g.e., 17-8.

40) Curfâdekânî, 180-1; Gerdizî, 178; İbnü'l-Esîr, IX, 186; Fasîh, II, 111; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 9; İbrahim Kafesoğlu, "Mahmud, Gazneli", *Türk Ansiklopedisi*, XVII, 176; Bayur, I, 142; Merçil, a.g.e., 18-9.

Beşinci Hint seferi, 399/1008 yılında yine Multan 'a, sultana itaatten vazgeçen ve İslamiyet'i terk ederek Hinduluğa dönen vali Nevâsâ Şâh (Suhpâl)'a karşı yapılmıştır. Suhpâl hapsedilmiş ve oradaki Karmatîler cezalandırılmıştır⁴¹.

Altıncı Hint seferi, 399/1008 yılında Pencâb Racâsı Caypâl'in oğlu Anandpâl'in birleşik ordularına karşı yapılmıştır. Bu seferde Hindu kuvvetlerinin toplu halde yenilmelerinden dolayı, bütün Hintlilere bir yılginlık ve Sultan, Mahmud korkusu gelmiş ve Hindistan kapıları Müslümanlar için kolaylaşmıştır. Sultan Nagarkot'a kadar ilerleyerek, tüm bölgeyi ele geçirir ve çok büyük miktarda ganimet elde etmiştir⁴².

Yedinci Hint seferi, 400/1009 yılında Nârâyân bölgesine yapıldı. Sultan Mahmud, yedinci Hind seferine çıkınca (400/1010), Nârâyân bölgesi racası Anandpâl, Gazneli ilerleyişini durdurmak için, gönderdiği bir heyet vasıtasıyla sulh istedi ve şu şartlarla antlaşma yapıldı: Cizye ve fidye verecek, sultanın hizmetinde olmak üzere, her yıl değişecek şekilde 2000 kişilik asker ve 30 fil verecek ve bu filler Hindistan'a ait kıymetli mallarla yüklü olacaktı. Ayrıca her yıl muayyen miktarda haraç verecek ve bu antlaşmaya kendisi oyduğu gibi sonraki racalar da muvafakat edecekti. Sultan bu anlaşmayı dinin ve Müslümanların izzeti için kabul etmiştir. Böylece Hindistan-Horasân ticaret yolu da iyice açılıp gelişmiş oldu⁴³.

Sekizinci Hint seferi, 401/1010 yılında Multan'ın tamamen hakimiyet altına alınması için ve Batınî Ebû'l- Futûh Dâvûd'a karşı yapıldı. Karmatîlere son darbe vurularak Ebû'l- Futûh ölünceye kadar hapsedilmek üzere yakalandı⁴⁴.

Dokuzuncu Hint seferi 405/1014 yılında Nandana (Narâdîn)'ya Raca Triloçanpâl'a karşı yapıldı. Zorlu bir savaştan sonra Nandana kalesi fethedildi ve Hindular kayıtsız şartsız teslimiyete razı oldular. Keşmir'e kadar gidilerek camiler yapıldı ve hocalar tayin edildi. Civar iller sultana tabi olmaya kabul ettiler. Bu sefer dönüşünde Sultan Mahmud halifeden "Nizâmeddîn" ve "Nâsıru'l- Hak" lakaplarını aldı⁴⁵.

Onuncu Hint seferi, 405/1014 yılında Thânesâr'a yapılmıştır. Sultan, Raca'nın yaptığı antlaşma teklifini kabul etmez ve Thânesâr' kadar ilerleyerek buradaki bütün putlar kırdırır, fakat bölgenin en meşhur putu Çakrasvâm'ı ve şehir hazinesini Gazne'ye götürür⁴⁶.

41) Curfâdekânî, 185; Gerdizî, 179; İbnu'l-Esîr, IX, 206-7; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 9; Bayur, I, 146; Merçil, a.g.e., 19.

42) Curfâdekânî, 187-8; Gerdizî, 180; İbnu'l-Esîr, IX, 206-7; Fasîh, II, 114; Bayur, I, 146-8; Merçil, a.g.e., 19-20.

43) Curfâdekânî, 198; Gerdizî, 180; İbnu'l-Esîr, IX, 213; Reşiduddîn, 166; Bayur, I, 148-149; Merçil, a.g.e., 20.

44) Gerdizî, 180; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 10; Bayur, I, 149; Merçil, a.g.e., 20-2.

45) Curfâdekânî, 210; Beyhaki, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin (v. 470/1077). *Târîh-i Beyhakî* (veya *Târîh-i Mes'udî*), tashih: Ali Ekber Feyyâz, Meşhed, 1350/1931, 391; Gerdizî, 180-1; İbnu'l-Esîr, IX, 244; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec 'Abdurrahmân b. 'Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Umem ve'l-Mulûk I-XVIII*, tah.: Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ ve Mustafa 'Abdulkâdir 'Atâ, Beyrût, 1412/1992, XV, 211; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 10; Bayur, I, 153-154; Merçil, a.g.e., 21-2.

46) Curfâdekânî, 213; Gerdizî, 180; İbnu'l-Esîr, IX, 247; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 10; Bayur, I, 154-155; Merçil, a.g.e., 22.

Sultan on birinci Hint seferini, 406/1015 yılında, Nandana seferinde Raça Triloçanpâl'a yardım eden Keşmir Racasına karşı yaptı. Lokhot kalesi kuşatıldı ama kış yüzünden kuşatma sürdürülemedi kaldırıldı⁴⁷.

Sultan Mahmud, on ikinci Hint seferini, 409/1018 yılında ordusuna eklenen çok sayıda gönüllüyle birlikte Kanavc'a yaptı. İlerlediği çok yerde, Sultan kendinden önce şöhretinin erişmesinden ve Hintlilere yerleşen yılgnlıktan dolayı herhangi bir engelle karşılaşmadan ilerledi. Cumne Irmağını aştı, Sirsava Racası'nın topraklarını ele geçirdi. Baran Racası Hadrat ve onbin kişilik tebaası İslamiyet'i kabul etti. Mahaban Racası Kulçend'in topraklarını ele geçirdi. Mathura'yı aldı. Kanavc'dan sonra Şarva Racası Candar Ray'ın toprakları da ele geçirildi. Büyük servet, ganimet ve çok miktarda esir elde edildi. Gazne camisi bu seferin geliriyle yapıldı⁴⁸.

On üçüncü Hint seferi, 410/1019 yılında Kalincar Racası Ganda ve müttetiklerine karşı yapıldı. Triloçanpâl'ın, Ganda ve müttetikleriyle birleşimini önlemek için Sultanın acele etmesi ve askerlerinin tulumlarla Ramganga nehrini geçmeleri büyük bir zafer getirdi. Burada pek çok esir ve fil ile ganimet ele geçirdiler. Devamla müttetik kuvvetlerinin üzerine yürüyen Gazneli ordusunun durumundan korkan Ganda, savaş hazırlıklarıyla uğraşan Mahmud'un karşısına çıkmaya cesaret edememiş ve geceleyin kaçmıştı. Takip edilen düşmana büyük zarar verdirilmiş ve yüzlerce fil ele geçirilmiştir⁴⁹.

On dördüncü Hint seferi, 412/1021 yılında Keşmir üzerine, Lokhot Kalesine yapıldı. Kıştan dolayı kuşatma kaldırıldı ve Keşmir'in ele geçirilmesi başarısızlıkla sonuçlandı⁵⁰.

Sultan, on beşinci Hint seferini, 413/1022 yılında tam olarak itaat altına alınamayan Kalincâr Racası Ganda'ya karşı yaptı. Önce ona tabi olan Gvalior Racası Arcan kuşatılmış ve kuşatmaya karşı direnemeyeceğini gören Arcan, barış imzalayarak Gazneli metbûiyetini kabul etmiştir. Daha sonra Kalincâr ele geçirilip Ganda ile de anlaşma yapıldı⁵¹.

En önemli ve en meşhur seferlerinden biri olan on altıncı Hint seferi, 416/1025 yılında Somnât'a yapılmıştır. Büyük Tar çölünü geçmek suretiyle Somnat'a varacakları için, uzun ve ince düşünceli ikmal hazırlıkları yapılmıştır. Yol boyunca kaleler ele geçirilmiş, bölgedeki Hintliler itaat altına alınmıştır. Hintlilerin hakkında çok güçlü inançlara sahip oldukları ve en kutsal kabul ettikleri Somnât Putu, sefer sonunda dört parçaya bölünerek biri Gazne Ulu Camiinin, diğeri Gazne Sarayı kapısının önüne konmuş, diğer iki parça da Mekke ve Medine'ye gönderilmiştir. Somnat'ta onbeş gün kalan Mahmud, çok büyük miktardaki esir ve ganimetlerden dolayı saldırıya uğrayabileceğini tahmin etmiş ve dö-

47) Gerdizî, 181-2; İbnu'l-Esîr, IX, 260; Bayur, I, 155; Merçil, *a.g.e.*, 22.

48) Curfâdekânî, 242-7; Gerdizî, 183; İbnu'l-Esîr, IX, 265-8; Fasîh, II, 120-1; Bayur, I, 163-165; Merçil, *a.g.e.*, 22-23.

49) Curfâdekânî, 251-2; Gerdizî, 184; Bayur, I, 166-168; Merçil, *a.g.e.*, 24-5.

50) Gerdizî, 185; Bayur, I, 168; Merçil, *a.g.e.*, 25.

51) Gerdizî, 185-6; İbnu'l-Esîr, IX, 333-4; Bayur, I, 168-169; Merçil, *a.g.e.*, 25-26.

nüşte Mansura-Pencab sahil yolunu tercih etmişti. İndus nehri civarında, yerli halk olan Catların yer yer saldırılarına maruz kalan ordu bir miktar kayıp verdiyse de birkaç aylık bir yürüyüşten sonra yine bir takım fetihlerle Gazne'ye dönülmüştür. Sultan Mahmud, Somnât seferi dönüşünde (417/1026) Halife Kadir Billâh'dan Horasan, Hindistan, Nîmrûz ve Hârezm ahd ve livâsıyla beraber bir de mektup geldi. Halife, Emîr Mahmud'a ve çocuklarına lakablar verdi; Mahmud'a "Kehfu'd- Devle ve'l- İslâm", çocukları Emîr Mesud'a "Şihâbu'd- Devle ve Cemâlu'l- Mille", Emîr Muhammed'e "Celâlu'd- Devle ve Cemâlu'l- Mille" ve Sultan Mahmud'un kardeşi Emîr Yusuf'a "Adudu'd- Devle ve Müeyyedü'l- Mille" lakablarını vererek "kimi dilerse kendisine veliahd seçebileceğini, onun seçiminin kendi seçimi olduğunu" söyledi. Ayrıca yaptığı gazalardan dolayı onu övdü ve ona teşekkür etti. Bu seferden Sultan Mahmud, İslam dünyasının her tarafında tanınan bir şöhrete ulaşmış ve halkın ağızında dolaşan kahramanlık destanlarına yerleşmiştir⁵².

On yedinci ve son sefer, 418/1027 yılında Somnat seferi dönüşünde Gazneli ordusuna saldıran Câtlar'a karşı yapılmıştır. İndus nehrinin yakalarına hakim olan Catlar, gamici ve denizde savaşmakta ustaydılar. Sultan Multan'da bunlara karşı özel teçizatlı gemiler hazırlattı. Böylece hazırlıklarını tamamlayarak nehri aşağıdan ve yukarıdan tutan Mahmud, İndüs Nehri üzerinde 1400 gemilik donanmasıyla, Câtlar'ın 4000 gemilik donanmasına karşı cidden askerî bir deha sergileyerek yaptığı harbi kazandı ve Câtlar'ı hezimete uğrattı. Catlar'ın bir adaya yerleştirdikleri aileleri ile hazinelerinin bulunduğu ada da ele geçirilerek, Catlar ağır bir cezaya uğratıldı. Sultan buraya komutanlarından Ahmed b. Yınaltegin'i vali tayin ederek, Gazne'ye döndü⁵³.

Sultan Mahmud'dan sonra haleflerinin de atalarının Hindistan seferleri geleneğini devam ettirme gayretlerini görmekteyiz, ancak bu gayretlerin Mahmud'unki kadar başarılı ve etkili olması bir yana, neredeyse sadece niyette kaldığını ve çok az bir başarı kaydedildiğini görmekteyiz. Bunun sebebi, devlet olarak Gaznelilerin duraklama ve hatta Selçuklulardan dolayı gerileme sürecine girmesinde aranmalıdır. Diğer yandan artık Mahmud gibi bir hükümdarın bu devletin başına geçmemesi ve geçenlerin de yeterli hakimiyet kuramaması karşımıza çıkmaktadır.

Sultan Mesud, tahta geçip işlerini yoluna koyduktan sonra, ilk iş olarak gönderdiği orduyla Mekrân'ı tam itaat altına almış (421/1030)⁵⁴ ve babası gibi Hindistan seferlerine devam ederek, Keşmir, Sind ve Pencab'a yaptığı seferlerde başarıya erişmiştir⁵⁵.

52) Curfâdekânî, 253; Gerdizî, 190-1; Firişte, Muhammed Kâsım Hinduşâh (v. 1032/1623), *Târih-i Firişte (veya Gülşen-i İbrâhîmî) I-II*, Taşbaskı, byy., ts., I, 35; İbnu'l-Esîr, IX, 242-6; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 17; Fasîh, II, 140; Bayur, I, 176-178; Merçil, a.g.e., 26-7. Ayrıca Beyhakî bu lakablardan, s. 53'de "Yeminu'd-Devle ve Emînu'l-Mille ve Nizâmu'd-Dîn ve Kehfu'l-İslâm ve'l-Müslimîn Veliyyu Emîri'l-Mu'minîn" ve s. 391'de "Kehfu'l-İslâm ve'l-Müslimîn" olarak bahsetmektedir.

53) Gerdizî, 191-2; Bayur, I, 178-179; Merçil, a.g.e., 27-8.

54) Gerdizî, 197; Beyhakî, 315 vd.; İbnu'l-Esîr, IX, 412.

55) Bosworth, "Mas'ud b. Mahmud", EI2, VI, 780; Nazım, "Mes'ud", IA, VIII, 133-137; Parmaksızoğlu, "Mes'ud I", *Türk Ansiklopedisi*, XXIV, 50.

Daha sonra Sultan Mesud, 424/1032 ve 428/1037 yıllarında divan üyelerinin sözünü dinlemeyip, Hindistan'a yaptığı yersiz ve zamansız seferlerle birkaç kale fethederken diğer yandan Selçukluların da iyice güçlenmelerine sebep olmuştur⁵⁶.

Bu arada Hindistan valisi Ahmed b. Yınâltegin isyan etmiş, fakat isyan bastırılarak İbn Yınâltegin öldürülmüştür (425/1034)⁵⁷.

Mevdud da Hindistan seferlerine devam etmiş, Hindistân'a gönderilen bir ordu ile oradaki birleşik Raca Ordusunun ele geçirdiği birkaç şehirde yeniden hakimiyet sağlanmıştır (440/1048)⁵⁸.

İbrahim'in de aynen Hindistan seferlerine devam ettiğini görmekteyiz. Sultan İbrahim Hindistan'a sefer yaparak 472/1079 yılında Acudhan'ı ve birkaç kaleyi zapt etti. Daha sonra Gur'u itaat altına alarak 493/1099 yılında öldü⁵⁹.

Sultan İbrahim'in yerine oğlu Mesud III geçti. 16 yıllık saltanatı sırasında Hindistan'a bazı seferler yaptı, 509/1115 yılında öldü⁶⁰.

Behram Şah, Hüsrev Şah ve Hüsrev Melik de aynen Hindistan seferlerine devam etmiştir⁶¹. Sultan Behrâm Şâh da tahta çıkınca kendisine itaati reddeden Hindistân valisi Muhammed Ebû Hâlim'in üzerine yürüyerek, oraya Hüseyin b. İbrahim-i 'Alevî'yi vali yaptı (513/1119). 512/1118 yılında Selçuklu tebe'iyetini reddedip, anlaştığı vergiyi de ödemediği için Sultan Sencer, Hindistan'a yürüyerek (530/1135) Hindistan'ı ele geçirdi. Fakat Behrâm Şâh'ı affederek yine tahta oturttu⁶².

Yerine oğlu Hüsrev Şâh geçtiyse de Sultan Sencer'in Oğuzlar tarafından dört yıl esir tutulması (548/1153-552/1157), Gurlular'a Horasan'da tutunup yükselebilmek imkanı verdi. Gurlular'ın Büst, Zemindâver ve Tekinâbâd'ı Gazneliler'in elinden alıp hakimiyet kurmalarından dolayı Gazneliler, bundan sonra hüküm sürmek üzere Hindistan-Lâhûr (Lahor)'a çekildiler ve Hüsrev Şâh da orada öldü (556/1160)⁶³. Yerine geçen oğlu Hüsrev Melik, kendine baş kaldıran Türk ve yerli emirlere bile söz geçiremedi. Gur hükümdarı Gıyâseddin Muhammed'in Gazne valisi Mu'izzeddin Muhammed 577/1181-578/1182 yılında Lahor'a saldırarak Hüsrev Melik'in oğlu Melikşâh'ı ve daha sonra da Hüsrev Melik'i esir alıp (582/1186) öldürdüler (587/1191)⁶⁴.

56) Gerdizî, 198, 200-1; Beyhakî, 698-704; İbnu'l-Esîr, IX, 424; Merçil, *a.g.e.*, 67-8.

57) Beyhakî, 558 vd.; Gerdizî, 200; İbnu'l-Esîr, IX, 441-2; Merçil, *a.g.e.*, 61.

58) İbnu'l-Esîr, IX, 518; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 29-30; Merçil, *a.g.e.*, 80; Bosworth, "Mawdud b. Mas'ud", *EP*, VI, 872; Parmaksızoğlu, "Mevdûd", *Türk Ansiklopedisi*, XXIV, 79.

59) İbnu'l-Esîr, X, 113-4; Cüzcânî, I, 239-40; Hamdullâh Müstevfî, 400; Fasîh, II, 208; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 33; Merçil, *a.g.e.*, 84-5; Dames, IV, 746.

60) İbnu'l-Esîr, X, 167-8; Cüzcânî, I, 240; Merçil, *a.g.e.*, 85; Dames, IV, 746; Parmaksızoğlu, "Mes'ud III", *Türk Ansiklopedisi*, XXIV, 51.

61) Dames, IV, 747.

62) Cüzcânî, I, 241-2; Nizâmuddîn-i Ahmed, I, 34.

63) Cüzcânî, I, 243; Merçil, *a.g.e.*, 90-1.

64) Cüzcânî, I, 244; Mirhond, Mir Muhammed b. Seyyid Burhâneddin Hâvend Şâh (v. 904/1498), *Târih-i Ravzatü's-Safâ I-XI*, Tehrân, 1338/1919-1339/1920, IV, 142.

Bu siyasî ve askerî faaliyetler Hindistan'daki Türk tesirini anlatan Hindistanlı bir bilim adamının konu hakkındaki görüşlerinde özetle şunlar yer alır:

Türklerin, Hindistan kültür ve dinleri üzerindeki tesirleri son derecede önemli olmuştur. Mesela günde beş kere okunan ezanla, mevki veya renk arasında hiçbir ayrıcalık gözetilmeksizin herkesin ibadette bulunabileceğini Hindistan çevresine yakinen gösterenler arasında belki ilk sırada sayılacak olanlar, Gaznelilerdir. Çünkü sosyal statüyü saptayan kast ayrıcalığı, kastlar arasında evlenme ve bir arada yemek yemeyi kısıtlayan ve bu yapıya göre cezaları tayin eden bir düzen karşısında, İslâmiyet'in kardeşlik ve eşitlik kavramı, Hindular için, sanki havası kirli bir ortama esen temiz bir rüzgâr olmaktan öte, radikal ve hatta devrimci bir niteliği bulunan bir akıma benziyordu. Kast sisteminin en alt tabakasında bulunan kitleler, İslâmiyet'i kabul etmeye başladılar. İslâmiyet'e geçişler genellikle mutasavvıf ve velilerin toplum üzerinde hiç de baskılı olmayan sakin faaliyetlerinin bir ürünü ile oluyordu ki, bu kimselerin türbelerinin bugün bile Hindistan'ın her tarafından gelenlerce ziyaret edildiği görülmektedir. Bu arada bazı Hindu adetlerinin de İslâmiyet'e geçtiği bilinmektedir ki, bunların arasında evliyalara tapınma, evliyaların ölüm yıldönümlerinin kutlanması, türbeleri ziyaret gibi aktiviteler yer almaktadır.

Zimmi statülerinden dolayı herhangi bir zulme uğraması kanunen yasak olan tebaa gibi Hindulardan da vergi alınıyor ve bunun karşılığında Hindular askere alınmıyorlardı. Toprak Hindu köylülerinin elindeydi. Bürokrasinin alt kademesinde Hindular görevlendirilmişlerdi. Hindu mihraceleri, bağlılıkları hususunda verdikleri güvence ve yaptıkları ödemeler karşılığı tımar topraklarını veya prensliklerini ellerinde tutuyorlardı. Hindular orduya alındıkları gibi, bazen yüksek rütbeli subaylar olarak da hizmet veriyorlardı. Hindu olan Tilak, Gazneli Sultan Mahmud'un ordusunda generalliğe kadar yükselmişti. Ayrıca Hindu taburları ve hatta Hindu uyrukluları için Gazne'de semtler kurulmuş ve bir de mabed tahsis edilmişti⁶⁵.

Kempiners haklı olarak Gaznelilerle birlikte İslam tarihinde birkaç konunun ilk kez gündeme geldiğini ifade eder: 'Köle'⁶⁶ bir hanedanın hürriyet kazanması görüşü⁶⁷; Türk, Fars, yerli ve göçebe gelenek ile sistemlerinin etkileşimi ve bir de Hindistan'ın gelir, sığınak, cihat ve imparatorluk açılarından çekiciliği⁶⁸. Bu gerçekten doğru olmuştur. Çünkü Sultan Mesud, Dandanakan yenilgisinden sonra Hindistan'a sığınmayı tercih etmiş⁶⁹, aynı şekilde Hüsrev Şah'tan itibaren de Gazneliler, artık tamamen Hindistan'ı

65) S.A.H. Haqqi, *Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem 1206-1414*, METU Yay., Ankara, 1984, 38-39.

66) Burada kölelikle kastedilen, orduda hizmet gören "gulamân" sınıfına mensup köle kökenli (memlûk) komutan ve askerlerdir. İslam devlet ve ordularında 'Köle', 'Gulam' ve 'Memluk' statüleri hakkında Bkz. M. Zeki Terzi-Erdoğan Merçil, "Gulam", *DİA*, XIV, 178-184; M. Akif Aydın-Muhammed Hamidullah, "Köle", *DİA*, XIV, 237-246; Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk", *DİA*, XXIX, 87-90.

67) Gazneli sultanları köleliği her defasında gündeme getirilmiştir: Ira M. Lapidus, *İslam Toplumlari Tarihi I*, çev.: Yasin Aktay, İletişim Yay., İstanbul, 2002, I, 211, 217 vd.; Kulke-Rothermund, 238.

68) Russel G. Kempiners, "Ghaznavid Dynasty", *Encyclopedia of Asian History*, New York, 1988, I, 506.

69) Bosworth, "Mas'ud b. Mahmud", *EI²*, VI, 780; Dames, IV, 745; Parmaksızoğlu, "Mes'ud I", XXIV, 50-51.

(Lahor'u) mesken tutmuşlardır⁷⁰. Yine hanedanları mukayese eden İlhanlı devri alim ve devlet adamı Hamdullâh Kazvinî; "İslâm Hanedanlarının çoğu bir ayıpla malûdür. Emelîler zındıklık ve haricilik; Abbâsîler i'tizal; Büveyhîler rafizîlik ve Gazneliler, Hâzremşahlar ve diğer Müslüman sülaleleri de asillerinin, hakir (köle) olmasıyla bir kusura sahiptir. Halbuki Selçuklular bütün bu illetlerden pâk, temiz ve dindar insanlardır. Halka şefkat, bunların mümtaz vasıflarıdır." diyerek⁷¹ Gazneliler'in kölelikten imparatorluğa yükselmiş olduklarına işaret eder.

Şair Firdevsî ve bilim adamı Biruni'nin de içlerinde olduğu yüzlerce alim Mahmud'un sarayında kalmıştır. Mesud dönemini anlatan Beyhaki'nin tarihi, yeni Farsça nesir biçiminin örneğidir. Selçuklu devletinin mimarı vezir Nizâmülmülk kariyerini Gazne sarayında yapmıştır. Gazne'nin minareleri, bu hanedandan kalan hanedanın en iyi bilinen mimarî eserleri olmakla birlikte, Büst sarayının evleri, hamamları, camileri vb kapsayan harabeleri çok muhteşemdir⁷². Lahor şehrinin tarihte ilk defa devlet merkezi olması Sultan Mahmud zamanındadır⁷³.

Sonuç

Gazneli Mahmud'un, selef ve halefleriyle birlikte Hindistan'a yaptığı seferler, ortaçağ İslam devletlerinin ve bunu örnek alan Müslüman Türk devletlerinin geleneğidir. Bu gelenek fetih, cihad veya i'lâ-yı kelimetullâh adlarını almaktadır. Diğer yandan bu tür faaliyetler, sadece Müslümanlara mahsus da değildir; gayr-i müslim tüm ortaçağ devletlerinde de görülmektedir.

Gazneliler ve bilhassa Sultan Mahmud, Hindistan'a yaptıkları bu seferlerle tanınmış hatta özdeşleşmiştir. Bu seferler sadece Hindular üzerine değil, bölgede faaliyet sürdüren Müslüman valî ve hükümdar üzerine de yapılmıştır. Askerî görünümü bu faaliyetler, bir yandan İslamiyet'in bölgeye yerleşmesini sağlarken, diğer yandan da Türklere yeni yurtlar açılmasını da sağlamıştır. Bunu Gaznelileri örnek alarak faaliyetlerini Hindistan'da sürdüren sonraki Türk devletlerinde görüyoruz. Bunun temel sebebi de, Gaznelilerin yürüttüğü askerî, siyasî, dinî ve kültürel faaliyetlerin sonuçlarını daha sonra vermesidir.

70) Dames, IV, 747.

71) Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, 4. Bsk., İstanbul, 1993, 412.

72) Kempiners, I, 506.

73) Dames, IV, 744.